



دانشگاه بیرجند
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی

بررسی عوامل اثرگذار بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی مشهد

استاد راهنما

دکتر محمدجواد هاشم‌زاده

استاد مشاور

دکتر علی حسین قاسمی

نگارش

شیوا یاری

آبان ۱۳۸۸

قدردانی

حمد و سپاس خداوندی را سزااست که توان تفکر و برگزیدن به ما عنایت فرمود و در کوران راه، به لطف بی‌کرانش هدایت‌مان نمود تا که خود دریابیم و بیندیشیم و چگونگی گشودن رازهای زمین را فراگیریم. اکنون که به لطف لایزال خداوند حکیم، تحریر این رساله به پایان رسید، بر خود لازم می‌دانم از تمامی کسانی که در مراحل مختلف این پژوهش به اینجانب یاری رساندند، قدردانی و تشکر نمایم. باشد که این بضاعت اندک، شایسته‌ی منزلت والای آن بزرگواران باشد.

از استاد محترم و پدری دلسوز جناب آقای دکتر محمدجواد هاشم‌زاده به خاطر راهنمایی‌هایی ارزنده و عنوان نمودن نظرات اصلاحی صمیمانه سپاسگزاری می‌کنم. بدیهی است که تهیه و تدوین این پایان‌نامه بدون کمک و راهنمایی‌های ارزنده‌ی ایشان امکان‌پذیر نبود و باعث افتخار بنده است که به عنوان اولین دانشجوی کارشناسی ارشد ایشان فارغ‌التحصیل شوم. از استاد مشاور ارجمند و بزرگوارم جناب آقای دکتر علی‌حسین قاسمی به خاطر مطالعه‌ی صبورانه و ارائه راه‌حل‌های مناسب و ارزنده از آغاز تا انتهای کار نهایت قدردانی و تشکر خود را ابراز می‌نمایم.

از اساتید داور جناب آقای دکتر محسن نوکریزی و سرکار خانم دکتر مریم اخوتی که زحمت مطالعه‌ی پایان‌نامه و شرکت در جلسه‌ی دفاع اینجانب را بر عهده داشتند نیز سپاسگزارم. جا دارد در اینجا از جناب آقای دکتر نوکریزی به خاطر همه‌ی زحمات‌شان در طول دوره‌ای که افتخار شاگردی ایشان را داشتم تشکر ویژه‌ای داشته باشم. هم‌چنین از جناب آقای غلام‌حسین جهانگیر نماینده‌ی محترم تحصیلات تکمیلی که در جلسه‌ی دفاع اینجانب حضور یافتند نیز متشکرم.

از دوست بسیار عزیزم سرکار خانم دکتر مریم نظری که از آغاز تا پایان رساله با روحیه دادن به اینجانب و ارائه‌ی نقطه نظرات ارزنده همراهم بودند و هم‌چنین در تهیه‌ی منابع مورد نیازی که امکان دسترسی به آن‌ها در ایران فراهم نبود مرا یاری نمودند، تشکر می‌کنم.

صمیمانه‌ترین تشکرات خود را از دوستان گرامی، خانم‌ها نسرین محسنی‌پاشا، سمیه خیردوست، الهام حسین‌زاده، اکرم خواجه‌رضا، عفت دریاب، فریبا ملانیا، سمانه ثروت، منصوره قادری، سمانه عباسی و آقایان سید مهدی نارمنجی، حسن سیفی، محمدرضا بدیع‌زادگان، ایمان عوض‌زاده، الیاس چهرآزی و امیر میان‌درهویی که در توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها مرا یاری نمودند، می‌نمایم. هم‌چنین از جناب آقای دکتر علیرضا سعادت‌جو و جناب آقای نارمنجی به پاس کمک‌های بی‌دریغشان در انجام امور آماری رساله سپاسگزارم.

از دوستان بسیار عزیزم خانم‌ها مریم علیان، شهین عبدی، زهرا کومه، اعظم مهدی‌پور، فاطمه ملک‌آبادی، سمیه عالم‌زاده، معصومه یگانه، عصمت حسین‌پور، فاطمه زهرا زراعتگری، افسانه ایوبی‌نیا، فاطمه فرخاری، زینب کریم‌زاده، حمیده دل‌آرام، کلثوم دهقانی و میترا جهدی به پاس همراهی، همدلی و محبت بی‌دریغشان سپاسگزارم.

در پایان این نوشتار و در آغاز راهی نو از خانواده‌ی بسیار عزیزم که همواره پشتیبان من در همه‌ی مراحل زندگی‌ام و به ویژه در این مقطع بوده‌اند تشکر می‌کنم. بی‌شک بدون همراهی بی‌دریغ آنان، آغاز و ادامه‌ی این راه خارج از توان من بود. برای همه‌ی آن‌هایی که نام بردم و به ویژه همه‌ی کسانی که توفیق نام بردن از آنان را نداشتم، از ایزد منان، آرزوی موفقیت، پیشرفت و توسعه‌ی روزافزون دارم.

شیوا یاری

خدایانذکات شکر نعمت توکنند

ومن شکر بودن تو،

چراکه نعمت،

بودن توست.

تقدیم به:

تقدیم به پدر عزیزم که از پای تشست تا پای کیرم و سپید موی گشت تا سپید روی کردم و تقدیم به دستان پر توان
و نگاه همیشه نگران مادرم. معلمانی مهربان که در ایشار و فداکاری کوه‌هایی بی‌همتایند.
و تقدیم به برادران و خواهر عزیزم، رفیقان راه و نوید نشان آینده‌ای روشن.

و تقدیم به همه آن‌هایی که صادقانه دوستشان دارم.

چکیده

پژوهش حاضر به روش پیمایشی به بررسی میزان تأثیر چهار عامل مهم تأثیرگذار، شامل ویژگی‌های زمینه‌ای، کتابخانه‌های دانشگاه، اعضای هیأت علمی و امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشگاه بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی پرداخته است. جامعه‌ی پژوهش، دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری مشغول به تحصیل در دو دانشگاه بیرجند و فردوسی مشهد بوده است که حداقل دو ترم از تحصیل آن‌ها تا نیمسال دوم سال ۱۳۸۸ گذشته بود. اطلاعات از طریق پرسشنامه و از نمونه‌ی ۳۱۲ نفری جمع‌آوری شد که ۲۵۱ نفر (۸۰/۴۵٪) از آن‌ها به پرسشنامه پاسخ دادند.

نتایج نشان داد که بین سطوح تأثیر کلی هر یک از چهار عامل مورد بررسی تفاوت معناداری در سطح ۰/۰۵ مشاهده شده است. بر اساس سطوح پنج‌گانه (طیف ۵ ارزشی لیکرت)، پاسخگویان، دو عامل مورد بررسی شامل ویژگی‌های زمینه‌ای و امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات را در سطوح متوسط و زیاد، اعضای هیأت علمی را در سطح متوسط و کتابخانه‌های دانشگاه را در سطوح کم و متوسط، بیشتر از سایر سطوح بر وضعیت سواد اطلاعاتی خود تأثیرگذار دانستند. این چهار عامل بنابر میانگین رتبه‌ای که کسب کرده‌اند به ترتیب، شامل ویژگی‌های زمینه‌ای (۳/۰۸)، امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشگاه (۲/۷۶)، اعضای هیأت علمی (۲/۴۳) و کتابخانه‌های دانشگاه (۱/۷۴) بر وضعیت سواد اطلاعاتی جامعه‌ی تحت مطالعه اثرگذار بودند. هم‌چنین از میان فرضیه‌های مطرح شده در این پژوهش، نتایج نشان داد که تنها در مورد میزان تأثیر اعضای هیأت علمی بر وضعیت سواد اطلاعاتی پاسخگویان چهار حوزه‌ی مورد بررسی (علوم انسانی، علوم پایه، فنی-مهندسی و کشاورزی)، تفاوت معناداری در سطح ۰/۰۵ مشاهده شد. اما در مورد سه عامل مورد بررسی دیگر، تفاوت معناداری مشاهده نشد. در مورد اعضای هیأت علمی نیز، تفاوت معنادار بین میانگین رتبه‌های پاسخگویان حوزه‌ی علوم انسانی با حوزه‌های کشاورزی و فنی-مهندسی بود. هم‌چنین تنها در مورد میزان تأثیر ویژگی‌های زمینه‌ای بر وضعیت سواد اطلاعاتی پاسخگویان در دو مقطع کارشناسی ارشد و دکتری، تفاوت معناداری در سطح ۰/۰۵ مشاهده شد. ویژگی‌های مذکور تأثیر بیشتری بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان مقطع دکتری داشتند. هم‌چنین در بین چهار عامل مورد بررسی در مورد ویژگی‌های زمینه‌ای تفاوت معناداری بین میانگین رتبه‌های پاسخگویان در دو دانشگاه بیرجند و فردوسی مشاهده نشد. اما در مورد سه عامل دیگر تفاوت مشاهده شده در سطح ۰/۰۵ از نظر آماری معنادار بود. در مورد اعضای هیأت علمی، این عامل تأثیر بیشتری بر وضعیت سواد اطلاعاتی پاسخگویان دانشگاه بیرجند داشت، اما در مورد دو عامل دیگر، اثرپذیری وضعیت سواد اطلاعاتی پاسخگویان دانشگاه فردوسی مشهد بیشتر بود.

واژه‌های کلیدی: سواد اطلاعاتی، ویژگی‌های زمینه‌ای، کتابخانه‌های دانشگاه، اعضای هیأت علمی، فناوری اطلاعات و ارتباطات، دانشجویان تحصیلات تکمیلی، دانشگاه بیرجند، دانشگاه فردوسی مشهد.

فهرست مندرجات

أ	صفحه قدردانی
ج	صفحه اهدا
د	چکیده فارسی
ه	فهرست مطالب
ز	فهرست شکل‌ها، نمودارها و جدول‌ها
۱	فصل ۱: مقدمه پژوهش
۲	۱-۱. مقدمه
۴	۱-۲. بیان مسأله
۵	۱-۳. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش
۶	۱-۴. هدف‌های انجام پژوهش
۶	۱-۵. سؤال‌های پژوهش
۷	۱-۶. فرضیه‌ها
۸	۱-۷. تعریف‌های عملیاتی
۱۰	فصل ۲: مبانی نظری و پیشینه‌ی پژوهش
۱۱	۲-۱. مقدمه
۱۱	۲-۲. مبانی نظری
۱۱	۲-۲-۱. تاریخچه و مفاهیم سواد اطلاعاتی
۱۵	۲-۲-۲. باسواد اطلاعاتی
۲۰	۲-۲-۳. سواد اطلاعاتی و آموزش عالی
۲۱	۲-۲-۴. سواد اطلاعاتی و کتابخانه‌های دانشگاهی
۲۷	۲-۲-۵. سواد اطلاعاتی و فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات
۳۲	۲-۳. پیشینه‌ی پژوهش
۳۲	۲-۳-۱. پیشینه در خارج از ایران
۳۷	۲-۳-۲. پیشینه در داخل ایران
۳۸	۲-۴. استنتاج از مبانی نظری و پیشینه‌ی پژوهش
۴۰	فصل ۳: روش پژوهش
۴۱	۳-۱. مقدمه
۴۱	۳-۲. روش و نوع پژوهش
۴۲	۳-۳. جامعه‌ی آماری
۴۲	۳-۴. حجم نمونه و روش نمونه‌گیری
۴۳	۳-۵. ابزارها و روش‌های گردآوری داده‌ها

۴۴	۳-۶. روایی و پایایی ابزار گردآوری
۴۵	۳-۷. روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها
۴۵	۳-۸. محدودیت‌های پژوهش
۴۶	فصل ۴: یافته‌های پژوهش
۴۷	۴-۱. مقدمه
۴۷	۴-۲. توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان
۴۸	۴-۳. تحلیل داده‌ها
۶۹	۴-۴. جمع‌بندی یافته‌ها
۷۱	فصل ۵: بحث و نتیجه‌گیری و پیشنهادها
۷۲	۵-۱. مقدمه
۷۲	۵-۲. خلاصه‌ی پژوهش
۷۶	۵-۳. بحث و بررسی
۸۷	۵-۴. نتیجه‌گیری
۸۹	۵-۵. پیشنهادهای پژوهش
	۵-۵-۱. راهکارهایی برای افزایش میزان تأثیر چهار عامل مورد بررسی در این پژوهش بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی
۸۹	
۹۰	۵-۵-۲. پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی
۹۲	فهرست منابع
۱۰۱	پیوست‌ها
۱۰۲	پیوست یک: پرسشنامه
۱۰۶	پیوست دو: استانداردهای قابلیت‌های سواداطلاعاتی برای آموزش عالی
۱۱۳	چکیده انگلیسی
۱۱۵	صفحه عنوان انگلیسی

فهرست شکل‌ها و جدول‌ها

- شکل ۱-۲. تمایز سواد اطلاعاتی از انتقال‌دهنده اطلاعات ۳۰
- جدول ۱-۴. توزیع فراوانی مقاطع تحصیلی پاسخگویان در دانشگاه‌های بیرجند ... ۴۸
- جدول ۲-۴. توزیع فراوانی حوزه‌ی تحصیلی پاسخگویان بر اساس دانشگاه محل ... ۴۸
- جدول ۳-۴. توزیع فراوانی و سطوح تأثیر ویژگی‌های زمینه‌ای پاسخگویان بر وضعیت سواد ... ۴۹
- جدول ۳-۴. توزیع فراوانی و سطوح تأثیر ویژگی‌های زمینه‌ای پاسخگویان بر وضعیت ... (ادامه) ۵۰
- جدول ۴-۴. توزیع فراوانی و سطوح تأثیر کلی ویژگی‌های زمینه‌ای پاسخگویان بر وضعیت ... ۵۱
- جدول ۵-۴. توزیع فراوانی و سطوح تأثیر گویه‌های مربوط به کتابخانه‌های دانشگاه بر ... ۵۲
- جدول ۵-۴. توزیع فراوانی و سطوح تأثیر گویه‌های مربوط به کتابخانه‌های دانشگاه بر ... (ادامه) ۵۳
- جدول ۶-۴. توزیع فراوانی و سطوح تأثیر کلی گویه‌های مربوط به کتابخانه‌های دانشگاه بر ... ۵۳
- جدول ۷-۴. توزیع فراوانی و سطوح تأثیر گویه‌های مربوط به اعضای هیأت علمی بر وضعیت ... ۵۴
- جدول ۷-۴. توزیع فراوانی و سطوح تأثیر گویه‌های مربوط به اعضای هیأت علمی بر ... (ادامه) ۵۵
- جدول ۸-۴. توزیع فراوانی و سطوح تأثیر کلی گویه‌های مربوط به اعضای هیأت علمی بر ... ۵۶
- جدول ۹-۴. توزیع فراوانی و سطوح تأثیر گویه‌های مربوط به امکانات فناوری اطلاعات و ... ۵۶
- جدول ۹-۴. توزیع فراوانی و سطوح تأثیر گویه‌های مربوط به امکانات فناوری ... (ادامه) ۵۷
- جدول ۱۰-۴. توزیع فراوانی و سطوح تأثیر کلی امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشگاه ... ۵۸
- جدول ۱۱-۴. آزمون فریدمن برای مقایسه‌ی میانگین رتبه‌های میزان تأثیر عوامل مورد ... ۵۹
- جدول ۱۲-۴. آزمون رتبه‌های علامت‌دار ویلکاکسون برای مقایسه میانگین رتبه‌های ... ۵۹
- جدول ۱۳-۴. توزیع فراوانی و آزمون معناداری برای مقایسه‌ی میانگین رتبه‌های ویژگی‌های ... ۶۰
- جدول ۱۴-۴. توزیع فراوانی و آزمون معناداری برای مقایسه‌ی میانگین رتبه‌های کتابخانه‌های ... ۶۱
- جدول ۱۵-۴. توزیع فراوانی و آزمون معناداری برای مقایسه‌ی میانگین رتبه‌های اعضای هیأت ... ۶۲
- جدول ۱۶-۴. آزمون مان-ویتنی برای مقایسه‌ی میانگین رتبه‌های پاسخگویان چهار حوزه‌ی ... ۶۲
- جدول ۱۶-۴. آزمون مان-ویتنی برای مقایسه‌ی میانگین رتبه‌های پاسخگویان چهار ... (ادامه) ۶۳
- جدول ۱۷-۴. توزیع فراوانی و آزمون معناداری برای مقایسه‌ی میانگین رتبه‌های امکانات ... ۶۳
- جدول ۱۸-۴. توزیع فراوانی و آزمون معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ی پاسخگویان مقاطع ... ۶۴
- جدول ۱۹-۴. توزیع فراوانی و آزمون معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ی پاسخگویان مقاطع ... ۶۵
- جدول ۲۰-۴. توزیع فراوانی و آزمون معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ی پاسخگویان مقاطع ... ۶۶
- جدول ۲۱-۴. توزیع فراوانی و آزمون معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ی پاسخگویان مقاطع ... ۶۶
- جدول ۲۲-۴. توزیع فراوانی و آزمون معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ی پاسخگویان دو دانشگاه ... ۶۷
- جدول ۲۳-۴. توزیع فراوانی و آزمون معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ی پاسخگویان دو دانشگاه ... ۶۸
- جدول ۲۴-۴. توزیع فراوانی و آزمون معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ی پاسخگویان دو دانشگاه ... ۶۸
- جدول ۲۵-۴. توزیع فراوانی و آزمون معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ی پاسخگویان دو دانشگاه ... ۶۹

فصل ۱

مقدمه‌ی پژوهش

۱-۱. مقدمه

جهان همواره در حال تغییر و تحول بوده، اما تحولات عصر حاضر از سرعت و دامنه‌ی شگرفی برخوردار است. ظهور عصر اطلاعات، یکی از عظیم‌ترین چالش‌هایی است که امروزه جوامع مختلف را تحت تأثیر خود قرار داده است. رشد غیر قابل پیش‌بینی اطلاعات و فناوری‌های مربوط به حوزه‌ی ذخیره، سازماندهی و دسترسی به اطلاعات از جمله ویژگی‌های بارز این عصر به حساب می‌آید. با پیشرفت سریع علوم و فنون، انتشار منابع علمی به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته است و هر روز اطلاعات بیشتری در زمینه‌های مختلف به شکل چاپی و الکترونیکی تولید می‌شود. از سوی دیگر، توسعه و پیشرفت هر کشوری در زمینه‌های علمی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی به استفاده‌ی صحیح از اطلاعات جدیدتر وابسته است. روند روزافزون نشر و توسعه‌ی رشته‌های علمی، مشکلات جدیدی در دستیابی به اطلاعات منتشر شده به وجود آورده است. حجم فزاینده‌ی اطلاعات، افزایش تعداد استفاده‌کنندگان بالقوه و عبور اطلاعات از موانع مسافت، رشته‌ها، آماده‌سازی‌های مکرر، علایق اختصاصی، حق انحصاری تولید، زبان و مرزهای سیاسی از مهم‌ترین عواملی هستند که باعث پیچیدگی بازبازی اطلاعات می‌شوند (داورپناه، ۱۳۸۲). به دلیل پیچیدگی فزاینده‌ی این شرایط، افراد با بسترهای اطلاعاتی متنوع و متعددی در تحقیقات دانشگاهی، محل کار و زندگی شخصی مواجه هستند. اطلاعات در کتابخانه، منابع اجتماعی، سازمان‌های تخصصی موضوعی، رسانه‌ها و اینترنت قابل دسترسی است و هر روز، بیش از پیش، اطلاعات پردازش نشده به سوی افراد سرازیر می‌شود. این امر، اصالت، اعتبار و اطمینان‌پذیری این اطلاعات را مطرح می‌سازد. افزون بر این، اطلاعات از طریق رسانه‌های گوناگون، به شکل‌های گرافیکی، شنیداری و متنی در دسترس قرار می‌گیرد و این‌ها همه، چالش‌های نوینی را از نظر ارزیابی و درک اطلاعات، پیش روی افراد قرار می‌دهد (انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی^۱، ۲۰۰۰). از طرفی صرف فزونی اطلاعات، به خودی خود و بدون مجموعه‌ای مکمل از توانمندی‌های لازم برای بهره‌گیری مؤثر از اطلاعات، به تحقق شهروندان آگاه‌تر نمی‌انجامد. با گسترش دامنه‌ی تولید و عرضه‌ی اطلاعات، گرچه امکاناتی ارزشمند و نوین در اختیار

1. Association of College and Research Libraries (ACRL)

استفاده‌کنندگان منابع اطلاعاتی قرار گرفته، اما در عین حال، آن‌ها را نیز با چالش‌هایی در بهره‌مندی از اطلاعات موجود روبرو ساخته است؛ چالش‌هایی که گذر از آن‌ها بیش از هر چیز، نیازمند تجهیز استفاده‌کنندگان به دانش چگونگی استفاده‌ی بهینه از اطلاعات است (منصوریان و نعیم‌آبادی، ۱۳۸۳). لذا برای کاهش اثر این موانع و دسترسی مؤثر به اطلاعات مورد نیاز و استفاده از آن‌ها، به مهارت‌هایی نیاز است که به کمک آن‌ها بتوان از میان انبوه اطلاعات موجود به مفیدترین و مناسب‌ترین آن‌ها دسترسی پیدا کرد. سواد اطلاعاتی، از مفاهیم کلی است که در مجموع، بر مهارت‌های افراد برای بهره‌مندی مؤثر از اطلاعات دلالت دارد.

سواد اطلاعاتی به مجموعه توانمندی‌هایی اطلاق می‌شود که «افراد به کمک آن می‌توانند تشخیص دهند که چه موقع به اطلاعات نیاز دارند و به جایی، ارزیابی و استفاده‌ی مؤثر از اطلاعات مورد نیاز مبادرت ورزند» (انجمن کتابداری آمریکا^۱، ۱۹۸۹). این تعریف از سواد اطلاعاتی، بر تعامل بین افراد، جامعه، کتابخانه و خدمات اطلاع‌رسانی، فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، پژوهش، اطلاعات و ارزیابی، تفکر و استدلال انتقادی دلالت آشکاری دارد (پینتو و سیلز^۲، ۲۰۰۷).

باسواد اطلاعاتی یاد می‌گیرد زمانی که نیاز به اطلاعات دارد، آن را تشخیص داده و درک نماید؛ سپس محیط‌های اطلاعاتی موجود را بررسی کرده و بهترین منابع اطلاعات برای تأمین نیاز اطلاعاتی و چگونگی ایجاد یک راهبرد جست‌وجوی موفق را تشخیص دهد. پس از آن، اطلاعات بازبازی شده را بررسی و ارزیابی نماید. آن‌گاه ملاحظات ارزیابانه درباره‌ی اطلاعات، مبتنی بر مفید، مستند، معتبر و مناسب بودن ماهیت پژوهشی آن را انجام دهد. در نهایت یاد می‌گیرد به منظور حل یک مسأله، اندیشه‌ها را با هم ترکیب و سازماندهی نموده، از طریق یک فرآورده‌ی اطلاعاتی مطلوب، راه‌حلی برای آن ارائه کند (کاراولو، هرشمن و میچل^۳، ۲۰۰۱).

لذا ضرورت فراگیری توانمندی‌های سواد اطلاعاتی و گسترش آن برای همه‌ی افراد در جامعه‌ی اطلاعاتی، به عنوان لازمه‌ی بقا در این جامعه و راهکاری توانمند در حل مشکلات اطلاعاتی آنان، امری مسلم است. از طرفی دانشجویان تحصیلات تکمیلی به دلیل ماهیت کار و فعالیت‌های خود که با پژوهش و حل مسأله عجین شده است و با توجه به نقش آنان در آینده در پست‌های اجرایی، آموزشی و پژوهشی، ملزم به برخورداری از مهارت‌های سواد اطلاعاتی و توسعه‌ی آن در خود هستند. از سوی دیگر، مؤسسه‌های آموزش عالی به منظور تجهیز دانشجویان تحصیلات تکمیلی به مهارت‌های سواد اطلاعاتی و انجام موفقیت‌آمیز پژوهش‌های خود امکانات مادی و انسانی مختلفی را فراهم می‌کنند. از این رو بررسی این امکانات و کنکاش در مورد میزان تأثیر آن‌ها بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی و ویژگی‌های مرتبط با وضعیت سواد اطلاعاتی که دانشجویان، پیش از ورود به مقطع تحصیلات تکمیلی واجد آن هستند، در نهایت، می‌تواند در تجهیز دانشجویان به سطح مطلوبی از مهارت‌های سواد اطلاعاتی و انجام موفقیت‌آمیز این پژوهش‌ها یاری رساند.

1. American Library Association
 2. Pinto & Sales
 3. Caravello, Herschman & Mitchell

۱-۲. بیان مسأله

سواد اطلاعاتی، بنای «یادگیری مادام‌العمر»^۱ را شکل می‌دهد. این نوع سواد برای همه‌ی رشته‌ها، محیط‌های یادگیری و سطوح آموزشی، مشترک است. سواد اطلاعاتی، یادگیرندگان را قادر می‌سازد که بر محتوای اطلاعات تسلط یابند، کندوکاوهای علمی خود را گسترش دهند، خود-هدایت‌گری^۲ خویش را تقویت کنند و کنترل بیشتری بر یادگیری خویش به دست آورند (انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی، ۲۰۰۰). سواد اطلاعاتی، شخص را خلاق کرده، تفکر انتقادی را در او پرورش می‌دهد و او را به شناخت درست شرایط و محیط جدید، ارزیابی مسائل، تصمیم‌گیری بهینه و اقدام مفید توانا می‌سازد؛ تفکر انتقادی نیز، فرد را به داوری و قضاوت درست، راهنمایی می‌کند (فتاحی، ۱۳۷۹).

با توجه به اهمیت سواد اطلاعاتی در امر یادگیری در محیط نوین فناوری و اطلاعات، تجهیز دانشجویان تحصیلات تکمیلی به آن دارای تأثیرات مثبتی بر ساختار آموزشی و پژوهشی و در نتیجه، بر بدنه‌ی اجرایی و مدیریتی کشور است. افزون بر این، با توجه به پیچیدگی فزاینده‌ی ساختارها و محمل‌های اطلاعاتی و ضرورت افزایش مهارت‌های افراد در محیط‌های گوناگون شغلی و غیر شغلی، لازمه‌ی بقا در جامعه‌ی آتی، آن است که افراد مهارت‌های لازم برای یادگیری مادام‌العمر را فراگیرند (قاسمی، ۱۳۸۵). از طرفی، مؤسسه‌های آموزش عالی با توجه به نقش غیرقابل انکارشان در فرایند تجهیز دانشجویان به مهارت‌های سواد اطلاعاتی، به وسیله‌ی فراهم کردن عواملی متعدد، سعی در تسهیل این فرایند دارند؛ از جمله‌ی این عوامل، گسترش خدمات و امکانات فراهم آمده در کتابخانه‌های دانشگاه، ارائه‌ی آموزش‌های مورد نیاز توسط اعضای هیأت علمی در راستای توانمندسازی دانشجویان در مهارت‌های سواد اطلاعاتی و تجهیز دانشگاه در بخش‌های مختلف آموزشی و پژوهشی به امکانات فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات است.

تلفیق سواد اطلاعاتی با برنامه‌های درسی در همه‌ی خدمات و برنامه‌های مورد ارائه و در عرصه‌ی حیات اداری دانشگاه، نیازمند همکاری اعضای هیأت علمی، کتابداران و دیگر مجریان است. اعضای هیأت علمی از طریق تدریس و با هدایت بحث‌های مرتبط، بستری برای یادگیری فراهم می‌آورند. آنان هم‌چنین دانشجویان را به کشف ناشناخته‌ها برانگیخته، آن‌ها را در راه تأمین هر چه بهتر نیازهای اطلاعاتی‌شان راهنمایی و بر پیشرفت دانشجویان نظارت می‌کنند. کتابداران دانشگاهی، فرایند ارزیابی و گزینش منابع فکری لازم برای برنامه‌ها و خدمات را هماهنگ کرده، مجموعه‌های منابع اطلاعاتی و بسیاری از امکانات دستیابی به اطلاعات را نگهداری می‌نمایند و دانشجویان و اعضای هیأت علمی را که در جست‌وجوی اطلاعات هستند، آموزش می‌دهند (انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی، ۲۰۰۰). امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز به عنوان ابزار سواد اطلاعاتی مسیر دستیابی دانشجویان به سواد اطلاعاتی را هموار می‌سازد.

1. lifelong learning
2. self-directing

مشخص نیست که وجود این عوامل در دانشگاه‌های کشور از جمله دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی مشهد تا چه میزان بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان به خصوص دانشجویان تحصیلات تکمیلی - با توجه به نقش کلیدی آنان در تولید و گسترش علم و پژوهش - اثرگذار است. در این راستا ویژگی‌های زمینه‌ای دانشجویان پیش از ورود به مقطع تحصیلات تکمیلی، تا چه میزان بر وضعیت سواد اطلاعاتی‌شان تأثیرگذار است. متغیرهایی مانند حوزه‌ی تحصیلی، مقطع تحصیلی و دانشگاه محل تحصیل در مقطع فعلی بر میزان تأثیر چهار عامل مورد بررسی، شامل ویژگی‌های زمینه‌ای، کتابخانه‌های دانشگاه، اعضای هیأت علمی و امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشگاه بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی چه اثری دارد؟

از طرفی درباره‌ی سواد اطلاعاتی، تا کنون پژوهش‌های مختلفی انجام گرفته است؛ از جمله، پژوهش‌هایی در ایران به بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان و اعضای هیأت علمی پرداخته‌اند (مانند پریخ و مقدس‌زاده، ۱۳۷۸؛ مقدس‌زاده، ۱۳۸۵)، پژوهش‌هایی نیز به برنامه‌های آموزش سواد اطلاعاتی و اثر آن بر روی دانشجویان، اعضای هیأت علمی و محققان پرداخته‌اند (مانند بیگدلی و بیرانوند، ۱۳۸۵؛ فرج‌پهلوی و مرادی‌مقدم، ۱۳۸۳)، پژوهش‌هایی به تدوین ابزار سنجش و استانداردهایی برای سنجش و آموزش سواد اطلاعاتی (مانند قاسمی، ۱۳۸۵؛ سیامک، ۱۳۸۶) و در مواردی نیز به بررسی مفهومی سواد اطلاعاتی پرداخته‌اند (مانند طباطبایی، ۱۳۷۸). اما علی‌رغم آنکه بعضاً در لابه‌لای تعدادی از آن پژوهش‌ها به بیان تأثیر بعضی از عوامل اثرگذار بر وضعیت سواد اطلاعاتی - با رویکردی متفاوت با پژوهش حاضر - اشاره شده است، تا کنون در این پژوهش‌ها به طور مستقیم به بررسی عوامل اثرگذار و میزان تأثیر آن‌ها بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی، پرداخته نشده است.

بنابراین پژوهش حاضر درصدد آن است تا به بررسی عمیق‌تر و گسترده‌تر این دسته از عوامل اثرگذار و میزان تأثیر آن‌ها بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی بپردازد تا پاسخی برای سؤال‌های یاد شده بیابد.

۱-۳. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

دانشگاه‌ها به عنوان پرچم‌داران پیشرفت و توسعه، تحقیقات و تولید دانش و به عنوان یک نهاد آموزشی - پژوهشی در پرورش شهروندان آگاه و ماهر، نقشی اساسی دارند و در زمینه‌ی فراهم‌آوری و تدارک امکانات مورد نیاز آموزشی و پژوهشی برای تجهیز دانشجویان به مهارت‌های سواد اطلاعاتی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار هستند.

موفقیت افراد از جمله دانشجویان تحصیلات تکمیلی، در جامعه‌ی اطلاعاتی امروز، در گرو شناخت، جابجایی، ارزیابی و استفاده از اطلاعات مورد نیاز در حداقل زمان با حداکثر جامعیت و مانعیت می‌باشد. این امر، خود مستلزم برخورداری از مهارت‌های سواد اطلاعاتی، توسعه و بهبود آن است. از طرفی دانشجویان در راستای برخورداری از مهارت‌های سواد اطلاعاتی، توسعه و بهبود آن نیازمند

بهره‌گیری از عواملی هستند که آن‌ها را در این امر یاری کند. عدم به‌کارگیری این عوامل و یا به‌کارگیری نامناسب آن‌ها، اثرات نامطلوبی را بر وضعیت سواد اطلاعاتی و به تبع آن، در اجرای مناسب برنامه‌های پژوهشی آنان خواهد داشت. بررسی و آگاهی از عوامل مختلف اثرگذار و میزان تأثیر هر یک و تحلیل و بررسی در این مورد می‌تواند موجب برنامه‌ریزی بهتر و دقیق‌تر توسط اعضای هیأت علمی، کتابداران و مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی و به طور کلی دست‌اندرکاران ذیربط، در جهت اصلاح و بهبود سیاست‌های آموزشی، پژوهشی، حمایتی و رفع نقاط ضعف و تقویت نقاط قوتشان گردد. همچنین آگاهی مسئولان دانشگاه‌ها از عوامل اثرگذار بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی، منجر به برنامه‌ریزی دقیق‌تر و تدارک هدفمند امکانات مورد نیاز آموزشی و پژوهشی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی می‌شود و می‌تواند به پیشبرد اهداف توسعه و پیشرفت کشور در عصر اطلاعات کمک کند.

۴-۱. هدف‌های انجام پژوهش

هدف اصلی این پژوهش، بررسی عوامل اثرگذار بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی است. در همین راستا و برای رسیدن به این هدف، اهدافی فرعی نیز مورد توجه هستند که عبارت‌اند از:

- تعیین میزان تأثیر ویژگی‌های زمینه‌ای دانشجویان تحصیلات تکمیلی بر وضعیت سواد اطلاعاتی آنان
- تعیین میزان تأثیر خدمات و امکانات کتابخانه‌های دانشگاه بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی
- تعیین میزان تأثیر عملکرد اعضای هیأت علمی بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی
- تعیین میزان تأثیر وجود فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات دانشگاه بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی
- تعیین تأثیر متغیرهای حوزه‌ی تحصیلی، مقطع تحصیلی و دانشگاه محل تحصیل در مقطع فعلی بر میزان تأثیر چهار عامل مورد بررسی بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی

۵-۱. سؤال‌های پژوهش

۱. تا چه میزان ویژگی‌های زمینه‌ای دانشجویان تحصیلات تکمیلی بر وضعیت سواد اطلاعاتی‌شان تأثیر دارد؟

۲. تا چه میزان کتابخانه‌های دانشگاه بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی تأثیر دارد؟
۳. تا چه میزان اعضای هیأت علمی بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی تأثیر دارد؟
۴. تا چه میزان امکانات فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات دانشگاه بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی تأثیر دارد؟
۵. مؤثرترین عوامل بر وضعیت سواد اطلاعاتی از دیدگاه جامعه‌ی مورد پژوهش کدام‌اند؟

۱-۶. فرضیه‌ها

۱. در حیطه‌ی میزان تأثیر ویژگی‌های زمینه‌ای دانشجویان تحصیلات تکمیلی بر وضعیت سواد اطلاعاتی آنان، در حوزه‌های مختلف تحصیلی، تفاوت معناداری وجود دارد.
۲. در حیطه‌ی میزان تأثیر کتابخانه‌های دانشگاه بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی، در حوزه‌های مختلف تحصیلی، تفاوت معناداری وجود دارد.
۳. در حیطه‌ی میزان تأثیر اعضای هیأت علمی بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی، در حوزه‌های مختلف تحصیلی، تفاوت معناداری وجود دارد.
۴. در حیطه‌ی میزان تأثیر امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشگاه بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی، در حوزه‌های مختلف تحصیلی، تفاوت معناداری وجود دارد.
۵. در حیطه‌ی میزان تأثیر ویژگی‌های زمینه‌ای دانشجویان تحصیلات تکمیلی بر وضعیت سواد اطلاعاتی آنان، بین دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری، تفاوت معناداری وجود دارد.
۶. در حیطه‌ی میزان تأثیر کتابخانه‌های دانشگاه بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی، بین دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری تفاوت معناداری وجود دارد.
۷. در حیطه‌ی میزان تأثیر اعضای هیأت علمی بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی، بین دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری، تفاوت معناداری وجود دارد.
۸. در حیطه‌ی میزان تأثیر امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشگاه بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی، بین دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری، تفاوت معناداری وجود دارد.
۹. در حیطه‌ی میزان تأثیر ویژگی‌های زمینه‌ای دانشجویان تحصیلات تکمیلی بر وضعیت سواد اطلاعاتی آنان، بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه بیرجند و دانشگاه فردوسی مشهد، تفاوت معناداری وجود دارد.
۱۰. در حیطه‌ی میزان تأثیر کتابخانه‌های دانشگاه بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه بیرجند و دانشگاه فردوسی مشهد، تفاوت معناداری وجود دارد.

۱۱. در حیطه‌ی میزان تأثیر اعضای هیأت علمی بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه بیرجند و دانشگاه فردوسی مشهد، تفاوت معناداری وجود دارد.
۱۲. در حیطه‌ی میزان تأثیر امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشگاه بر وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه بیرجند و دانشگاه فردوسی مشهد، تفاوت معناداری وجود دارد.

۱-۷. تعریف‌های عملیاتی

سواد اطلاعاتی: مشتمل بر قابلیت‌هایی است که با این نام توسط «انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی» ایالات متحده تدوین و منتشر شده و توانایی تشخیص نیاز اطلاعاتی، تدوین پرسش، مکان‌یابی، بازیابی، ارزیابی، به‌کارگیری و اشاعه‌ی اطلاعات را در برمی‌گیرد. معیارهای مندرج در این استاندارد، مبنای عمل در این پژوهش است.

عوامل اثرگذار بر وضعیت سواد اطلاعاتی: منظور، از عوامل اثرگذار در این پژوهش، چهار عامل شامل ویژگی‌های زمینه‌ای دانشجویان تحصیلات تکمیلی، کتابخانه‌های دانشگاه، اعضای هیأت علمی و فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات دانشگاه است.

کتابدار: منظور، فردی است که با هر مدرک و مقطع تحصیلی در کتابخانه‌های دانشگاه مشغول به ارائه‌ی خدمات به دانشجویان تحصیلات تکمیلی است.

کتابخانه‌های دانشگاه: منظور، تمامی کتابخانه‌های دانشکده‌ای و دانشگاهی در سطح دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی مشهد است.

اعضای هیأت علمی: منظور، تمامی اساتیدی است که در دوره‌ی کارشناسی ارشد و دکتری به دانشجویان دو دانشگاه مورد بررسی آموزش می‌دهند و یا در سیر تهیه‌ی پایان‌نامه به عنوان استاد راهنما یا مشاور آن‌ها را هدایت می‌کنند.

فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات: منظور، همه‌ی اشکال فناوری تولید، ذخیره‌سازی، تبادل، به‌کارگیری و اشاعه‌ی اطلاعات در شکل‌های گوناگون، مانند متن، صوت و تصویر است. به ویژه تأکید بر هر گونه امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری رایانه‌ای، دستگاه زیراکس، پروژکتور و مانند آن است که از طریق دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی برای دسترسی به اطلاعات، مورد استفاده قرار می‌گیرد.

ویژگی‌های زمینه‌ای دانشجویان: منظور، توانمندی‌هایی است که به تقویت مهارت‌های سواد اطلاعاتی می‌انجامد و دانشجویان مورد بررسی، پیش از ورود به مقطع تحصیلات تکمیلی، واجد این ویژگی‌ها بوده‌اند.

دانشجویان تحصیلات تکمیلی: منظور، کلیه‌ی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری مشغول به تحصیل در نیمسال دوم سال ۱۳۸۸ در دو دانشگاه بیرجند و فردوسی مشهد است که حداقل دو ترم از تحصیل آن‌ها در مقطع فعلی، گذشته باشد.

حوزه تحصیلی: منظور از حوزه‌ی تحصیلی، چهار حوزه‌ی علوم انسانی، علوم پایه، فنی - مهندسی و کشاورزی است.

مقطع تحصیلی: منظور از مقطع تحصیلی، مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری است.

فصل ۲

مبانی نظری و

پیشینه‌ی پژوهش

۱-۲. مقدمه

هدف این فصل، آشنایی با مباحث نظری و پیشینه‌ی علمی موجود در حوزه‌ی پژوهش حاضر در سطح بین‌المللی و ملی است؛ لذا به دو مبحث مبانی نظری و پیشینه‌ی پژوهش، پرداخته خواهد شد. در بخش مبانی نظری، مطالبی درباره‌ی تاریخچه و مفاهیم سواد اطلاعاتی، باسواد اطلاعاتی، رابطه‌ی سواد اطلاعاتی و آموزش عالی، رابطه‌ی سواد اطلاعاتی و کتابخانه‌های دانشگاهی، رابطه‌ی سواد اطلاعاتی و فناوری اطلاعات و ارتباطات، به طور مبسوط، پرداخته می‌شود. در بخش پیشینه‌ی پژوهش، پژوهش‌های مرتبط با موضوع مورد توجه این پژوهش ارائه خواهد شد.

۲-۲. مبانی نظری

۱-۲-۲. تاریخچه و مفاهیم سواد اطلاعاتی

مفهوم «سواد» در گذر زمان از تکاملی تدریجی برخوردار بوده است. در ساده‌ترین حالت، سواد مشتمل بر توانمندی در به کارگیری زبان است؛ به این معنا که فرد باسواد قادر به خواندن، نوشتن و درک زبان بومی خود باشد (باودن^۱، ۲۰۰۱). خواندن، نوشتن و آشنایی با حساب، هنوز به عنوان مهارت‌های اساسی در سواد به شمار می‌آیند، اما امروزه مهارت‌های دیگری نیز برای بهره‌مندی از اطلاعات، حضور بانشاط در جهان ارتباطات و تعامل پویا با رسانه‌های مبتنی بر فناوری اطلاعات لازم است (لانگ فورد^۲، ۱۹۹۹). این گونه مهارت‌ها در عبارت «سواد اطلاعاتی» خلاصه می‌شود که نخستین بار توسط زورکوسکی^۳ در سال ۱۹۷۴ میلادی مطرح شد. زورکوسکی، عبارت «سواد اطلاعاتی» را برای توصیف افرادی ابداع کرد که «فنون و مهارت‌های لازم برای به‌کارگیری طیف گسترده‌ی ابزارهای اطلاعاتی و نیز مآخذ ردیف اول را به منظور دستیابی به راه‌حل‌های اطلاعاتی برای

1. Bawden
2. Langford
3. Zurkowski

مسائل خود، آموخته‌اند». وی دریافت که افراد باسواد اطلاعاتی به مراتب توانایی بهتری در بهره‌مندی از اطلاعات دارند. از نظر وی «افرادی، باسواد اطلاعاتی هستند که در زمینه‌ی به‌کارگیری منابع اطلاعاتی برای کار خود، آموزش می‌بینند» (نقل در برنز^۱، ۱۹۹۴؛ آیزنبرگ، لو و اسپیتزر^۲، ۲۰۰۴؛ وبر و جانسون^۳، ۲۰۰۰).

جنبش سواد اطلاعاتی از «آموزش کتابخانه‌ای»، «آموزش کتابشناختی» و «آموزش کاربر/خواننده» آغاز شده است (سالونی^۴، ۱۹۹۵). تا مدت‌ها تصور می‌شد که سواد اطلاعاتی، همان مهارت استفاده از منابع کتابخانه‌ای و بحث‌های مرتبط با آموزش کتابخانه‌ای است، در صورتی که سواد کتابخانه‌ای به مفهوم مهارت استفاده از کتابخانه و توانایی بازیابی اطلاعات از میان حجم عظیمی از اطلاعات موجود در کتابخانه‌ها، به منظور انجام تحقیق و پژوهش نظام‌مند است (شاه‌شجاعی، ۱۳۸۷). رپانوویسی و لندوی^۵ (۲۰۰۷) اذعان می‌دارند که «سواد اطلاعاتی، شامل مهارت‌ها یا قابلیت‌هایی است که موجب استفاده‌ی مؤثر از اطلاعات می‌شود. سواد اطلاعاتی، توانایی بهره‌مندی از اطلاعات در همه‌ی اشکال است. اطلاعات، ممکن است از یک فرد به دست آید، یا از یک مجله یا کتاب کاغذی، گزارش یا روزنامه، یک مجله الکترونیکی موجود در پایگاهی اطلاعاتی، یک موتور جست‌وجو یا کتابی الکترونیکی که از طریق رایانه قابل دسترسی است و یا ممکن است از هر شکل رسانه‌ای دیگری مانند فیلم، ویدیو، دی‌وی‌دی، رادیو، تلویزیون و مانند آن به دست آید».

با آغاز دهه‌ی ۱۹۸۰ فناوری‌های نوین اطلاعات در جامعه نفوذ یافت و به عنوان ابزار مهم سواد اطلاعاتی مطرح شد. در همین سال، مجله‌ی «تایمز»، رایانه را به عنوان ماشین سال برگزید و «فارست هورتون^۶» با توجه به نقش بالقوه‌ی رایانه‌ها، از آن‌ها به عنوان یک منبع عمده‌ی عصر اطلاعات یاد کرد و با استناد به مجله‌ی «تایمز» قابلیت‌های حل مسأله را با عنوان «سواد رایانه‌ای» مطرح نمود. «سواد رایانه‌ای» از طریق افزایش میزان درک افراد از توانایی‌ها و ناتوانایی‌های ماشین، قابل دستیابی است. در واقع، افراد با ارتقای سطح آگاهی خود از نحوه‌ی عملکرد نظام‌های رایانه‌ای، می‌توانند برای حل مسأله و تصمیم‌گیری، داده‌های مرتبط را شناسایی کرده، به متون، مدارک و داده‌های مورد نیاز دست یابند (نظری، ۱۳۸۴). سواد رایانه‌ای، سطحی از خبرگی و آشنایی با رایانه است که بیشتر به توانایی استفاده از برنامه‌های کاربردی اطلاق می‌شود تا برنامه‌نویسی. در حقیقت سواد رایانه‌ای توانایی استفاده از رایانه و نرم‌افزارهای آن برای انجام وظایف کاربردی است (میرجلیلی، ۱۳۸۵).

پانزده سال بعد از اولین تعریف سواد اطلاعاتی، «انجمن کتابداری امریکا» تعریف دقیقی از آن ارائه داد. بعد از آن، تعاریف متعددی از سواد اطلاعاتی، توسط افراد و مؤسسه‌های مختلف ارائه شد. تعریف ارائه شده از سوی این انجمن به عنوان یکی از دستاوردهای مهم و ارزنده‌ی آن در خصوص

-
1. Behrens
 2. Eisenberg, Lowe and Spitzer
 3. Webber and Johnston
 4. Salony
 5. Repanovici and Landoy
 6. DVD
 7. Forest Horton